

PEDAGOGICKÉ A SOCIÁLNE CHARAKTERISTIKY UČITEĽOV TECHNICKÝCH PREDMETOV NA STREDNÝCH ŠKOLÁCH

PEDAGOGICAL AND SOCIAL CHARACTERISTICS OF TEACHERS OF PROFESSIONAL TECHNICAL SUBJECTS AT SECONDARY SCHOOLS

Zuzana CHMELÁROVÁ

Autori: **PhDr. Zuzana Chmelárová,, PhD.**
Pracovisko: **Katedra inžinierskej pedagogiky a psychológie, Ústav inžinierskej pedagogiky
a humanitných vied, Materiálovotechnologická fakulta STU**
Adresa: **Paulínska 16, 917 24 Trnava, Slovensko**
Tel.: **00421 918646027**
E-mail: **zuzana.chmelarov@stuba.sk**

Abstract

Príspevok informuje o výskume zameranom na osobnostné charakteristiky učiteľa technických predmetov na stredných školách. Výsledkom je charakteristika dobrého učiteľa odborných technických predmetov na uvedenom type škôl.

The paper introduces results of research aimed at personal characteristics of teachers of professional technical subjects at secondary school.

Key words

osobnosť učiteľa, pedagogické a sociálne spôsobilosti učiteľa, charakteristika učiteľa odborných technických predmetov

personality teacher personality, pedagogical and social characteristics of teacher, characteristic of teacher of professional technical subjects

Úvod do problematiky

Príspevok je čiastkovým výsledkom riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/2531/05 Dominantné determinanty inžinierskej pedagogiky a jej úlohy po vstupe Slovenska do EÚ.

Učiteľovu osobnosť chápeme ako organický súhrn učiteľových schopností, vedomostí, spôsobilostí, osobnostných vlastností a spôsobov správania. Učiteľ je dôležitým determinujúcim činiteľom úspechu vo výchovno-vzdelávacom procese, a preto je nevyhnutné, aby disponoval takými vlastnosťami, vedomosťami a spôsobilosťami, aby bol čo najkompetentnejší túto zodpovednú prácu vykonávať.

Všeobecne základné požiadavky na učiteľovu osobnosť delíme na vzdelanostné a osobnostné.

K vzdelanostným zaraďujeme: odborné vzdelanie vo zvolenom študijnom odbore, pedagogicko–psychologické vzdelanie a všeobecný rozhľad.

K osobnostným požiadavkám patria: pozitívne charakterové vlastnosti, primeraná intelektuálna úroveň, vhodné citové prejavy, usporiadaný súkromný život a dobrý jazykový prejav.

M. Ďuričeková [1] vymedzuje ďalšie tzv. špecifické schopnosti učiteľa a to konkrétne: akademické schopnosti, didaktické schopnosti, percepčné a výrazové schopnosti, organizačné a komunikatívne schopnosti, schopnosť získať si autoritu, pedagogickú predstavivosť a schopnosť rozdeľovať pozornosť.

Podstata činnosti učiteľa je v pôsobení jedného človeka na druhého, pričom pochopiteľne dochádza k rôznym situáciám, ktoré musí dokázať v krátkom čase a čo najprimeranejšie riešiť. Z tohto dôvodu musí učiteľ disponovať určitými psychologickými predpokladmi, ku ktorým Ďuričeková [1] zaraďuje afiliáciu, rešpekt, empatiu, primerané sociálne posudzovanie, voľbu vhodných spôsobov poznávania žiakov a poznanie rizík spojených s výchovnými zásahmi do štruktúry osobnosti. Pre vekovú kategóriu študentov strednej školy je príznačné veľmi intenzívne prežívanie vlastných i spoločenských udalostí a situácií. Je to obdobie puberty a adolescencie, teda vek, kedy učiteľ musí k nim a ich problémom a zmenám v náladách a správaní pristupovať veľmi citlivo a trpezlivo. Z tohto dôvodu sú rozvinuté vyššie spomínané psychologické predpoklady učiteľa ešte dôležitejšie.

Pedagógovia rovnako ako psychológovia realizovali mnoho výskumov, ktoré sa týkali osobnosti učiteľa, pričom sa snažili identifikovať tie črty, resp. charakteristiky, ktoré sú dôležité pre osobnosť učiteľa. Výsledky výskumov v rozličných krajinách a realizované rozličnými metódami v podstate dospeli k zhodným záverom, a to takým, že výsledky pedagogického pôsobenia závisia od postoja učiteľa k študentom, od jeho osobnostných vlastností, ktoré sa prejavujú vo vzťahu učiteľa k jeho študentom, od jeho didaktických schopností a odbornosti. My si myslíme, že v uvedenom poradí sú učiteľove predpoklady úspešného zvládania výchovno-vzdelávacieho procesu dôležité najmä na základnom stupni, zatiaľ čo na vyšších stupňoch škôl sa do popredia dostáva odbornosť. Túto skutočnosť potvrdil aj nami realizovaný prieskum, ktorý sa týkal rozdielov v charakteristikách učiteľov technických a všeobecnovzdelávacích predmetov [2]. Náš prieskum je rovnako príspevkom ku skúmaniu osobnosti učiteľa, pričom sa zameriavame na osobnosť učiteľa odborných technických predmetov.

Cieľ prieskumu

Cieľom prieskumu bolo zistiť osobnostné charakteristiky učiteľov odborných technických predmetov na stredných školách, ktorí sú študentmi považovaní za najlepších a vytvoriť charakteristiku dobrého stredoškolského učiteľa odborných technických predmetov.

Metóda

Za účelom získania potrebných údajov sme vytvorili dotazník, ktorý obsahoval 71 výrokov, týkajúcich sa odborných a pedagogických spôsobilostí a osobnostných charakteristík učiteľa. Pri každom z nich sa respondenti museli rozhodnúť, či platí alebo neplatí na učiteľa, ktorého posudzovali. Ten výrok, ktorý na učiteľa platil, študenti označili.

Vzorka

Prieskumnú vzorku tvorilo 722 študentov stredných odborných škôl (elektrotechnické, strojnícke, stavebné, geodetická) v Bratislave, Michalovciach a Leviciach vo veku 16 – 19 rokov.

Výsledky

Výsledky uvádzame v tabuľkách. Pri interpretácii získaných údajov sme sa opierali o semiempirické kritérium, a preto sú v nich zostupne podľa početnosti kladných odpovedí zoradené len tie výroky, ktorých percentuálna početnosť je väčšia alebo sa rovná 70 % a na druhej strane tie, ktorých percentuálna početnosť je rovná alebo menšia ako 30 %. Výroky v intervale viac ako 30 a menej ako 70 % považujeme za nejednoznačné a neprijímame ich medzi charakteristiky dobrých učiteľov technických predmetov .

PORADIE CHARAKTERISTÍK DOBRÉHO UČITEĽA ODBORNÝCH TECHNICKÝCH PREDMETOV, KTORÉ OZNAČILO 70 A VIAC PERCENT RESPONDENTOV

Tabuľka 1

Poradie	Počet	%	Výrok
1	647	89,6	Vyzná sa dobre vo svojom odbore.
2	610	84,5	Dáva možnosť klásť otázky priamo na hodine, ak nerozumieme téme.
3	569	78,8	Jasne nám vysvetľuje nové pojmy a odborné výrazy.
4	558	77,3	Dokáže jednoducho pomocou schém, obrázkov atď. znázorniť podstatu učiva.
5	543	75,2	Upozorní nás, keď sa mu niečo nepáči na našom správaní.
6	537	74,4	Skúša ústne aj písomne.
7	535	74,1	Vyžaduje viac pochopenie, ako len učenie naspamäť- biffovanie.
8	530	73,4	Cením si jeho odbornú úroveň.
9	526	72,9	Snaží sa zaujať nás príkladmi z praxe.
10	520	72,0	Vysvetľuje zrozumiteľne a jasne.
11	519	71,9	Hodnotí spravodlivo a objektívne.
12	510	70,6	Upozorňuje na známe fakty a súvislosti, ktoré môžeme využiť pri riešení úloh a príkladov.
13	507	70,2	Dbá na to, aby všetci žiaci mali dostatok známok.
14	505	70	Pri výklade novej látky nás vedie k tomu, aby sme sami dospeli k novým poznatkom.

PORADIE CHARAKTERISTÍK DOBRÉHO UČITEĽA ODBORNÝCH TECHNICKÝCH PREDMETOV, KTORÉ OZNAČILO 30 A MENEJ PERCENT RESPONDENTOV

Tabuľka 2

Poradie	Počet	%	Výrok
1	215	29,8	Hodnotí striktno podľa vopred určených požiadaviek.
2	192	26,6	Je náladový.
3	182	25,2	Využíva prácu vo dvojiciach.
4	161	22,3	Svojím správaním ovplyvňuje výsledok skúšania.
5	156	21,6	Dokázal by som sa mu zveriť s osobnými problémami.
6	156	21,6	Zaujíma ho, čo robíme vo voľnom čase.
7	143	19,8	Vyjadruje sa príliš odborne.
8	120	16,6	Používa viac odmeny ako tresty.
9	118	16,3	Skúša len písomne.
10	111	15,4	Používa veľa cudzích slov.
11	97	13,4	Správa sa k nám nadradene.
12	93	12,9	Hodnotí žiakov podľa predchádzajúcich známok.
13	89	12,3	Zaujíma sa o rodinné zázemie žiaka.
14	76	10,5	Uprednostňuje dievčatá.
15	71	9,8	Využíva súťaže.
16	63	8,7	Hodnotí žiakov podľa povesti.
17	57	7,9	Používa veľa trestov.
18	54	7,5	Skúša len ústne.
19	48	6,6	Vysvetľuje monotónne, nezáživne.
20	47	6,5	Znevažuje ostatných učiteľov.
21	46	6,4	Hodnotí žiakov podľa vzhľadu.
22	44	6,1	Uprednostňuje chlapcov.
23	42	5,8	Hodnotí žiaka podľa prvého dojmu.

Z tabuliek vidíme, že medzi charakteristikami dobrého učiteľa sú zastúpené charakteristiky týkajúce sa jednak pedagogických spôsobilostí a jednak sociálnych, resp. sociálno-psychologických spôsobilostí učiteľa, pričom prvá skupina, pedagogické spôsobilosti, mierne prevažujú.

Na základe uvedených výsledkov môžeme dobrého učiteľa odborných technických predmetov na strednej škole popísať takto: Vyzná sa v prvom rade dobre vo svojom odbore, za čo si ho študenti vysoko cenia. Jasne a zrozumiteľne, bez použitia veľkého množstva cudzích slov vysvetľuje nové pojmy a odborné výrazy, dokáže jednoducho pomocou schém, obrázkov ap. znázorniť podstatu učiva, pričom sa snaží na motivovanie študentov využívať príklady z praxe. Dáva možnosť klásť otázky priamo na hodine, ak študenti nerozumejú téme, upozorňuje na známe fakty a súvislosti, ktoré je možné pri riešení úloh využiť a pri výklade novej učebnej látky vedie žiakov k tomu, aby sami dospeli k novým poznatkom. Z uvedeného vyplýva, že dobrý učiteľ systematicky a zámerne uplatňuje priebežnú spätnú väzbu a zákon transferu, rovnako ako učenie pomocou riešenia problémov. Dobrý učiteľ technických predmetov vyžaduje viac pochopenie ako učenie naspamäť, skúša ústne aj písomne a dbá na to, aby všetci žiaci mali dostatok známok, nehodnotí striktno podľa vopred určených požiadaviek (toto zistenie je v rozpore s našimi skúsenosťami, získanými na vysokej škole), svojím správaním neovplyvňuje výsledok skúšania, nehodnotí študentov podľa predchádzajúcich známok, povesti, prvého dojmu či vzhľadu. Zaujímavé je, že na vyučovacích hodinách nevyužíva prácu vo dvojiciach ani súťaže. Nepoužíva veľa trestov, ale

ani odmien. K ďalším charakteristikám, týkajúcim sa sociálnych spôsobilostí dobrého učiteľa technických predmetov patrí, že priamo upozorní študentov, keď sa mu niečo nepáči na ich správaní (táto charakteristika je najvyššie hodnotená spomedzi všetkých posudzovaných sociálnych charakteristík), nie je náladový, nespráva sa k žiakom nadradene, neuprednostňuje chlapcov ani dievčatá a neznevažuje ostatných učiteľov (toto by si mal uvedomiť každý učiteľ, lebo keď znevažuje ostatných kolegov v očiach študentov, znevažuje aj sám seba). Z výsledkov ďalej vyplýva, že študenti dokážu hodnotiť učiteľa vysoko pozitívne aj napriek tomu, že sa nezaujíma o to, čo robia vo voľnom čase a o rodinné zázemie študenta. Domnievame sa, že to žiakom vyhovuje, pretože tento fakt následne neovplyvňuje (máme na mysli hlavne ekonomickú úroveň rodiny) postoj učiteľa k nim, ako to mnohokrát býva, ak je žiak z lepšie situovanej rodiny, ktorá je sponzorom školy ap. Napriek mnohým pozitívam, ktoré žiaci u učiteľa našli, by sa mu nedokázali zdôveriť so svojimi problémami. Tento výsledok svedčí o istom odstupe, ktorý si navzájom od seba udržiavajú učitelia a študenti, čo je pochopiteľné, avšak vzhľadom na to, že v škole nejde len o vzdelávací, ale aj výchovný proces, značne negatívne.

Záver

Z dotazníkového prieskumu je zjavné, že študenti technických stredných škôl hodnotia u svojich učiteľov odborných technických predmetov pozitívne predovšetkým ich odbornú úroveň a pedagogické resp. didaktické spôsobilosti, pričom mierne zaostávajú sociálno-psychologické spôsobilosti učiteľov. Uvedomujeme si, že nemôžeme s určitosťou tvrdiť, že uvádzané charakteristiky sú dôležité len pre učiteľov odborných technických predmetov (v tom prípade by sme museli získať názory na učiteľa technických predmetov porovnať so súborom učiteľov napr. všeobecnovzdelávacích predmetov), napriek tomu si myslíme, že popísaná charakteristika má svoj význam a to najmä pre budúcich a začínajúcich učiteľov – inžinierov.

Vytvorená charakteristika učiteľa nám znova potvrdila, že dobrého učiteľa stále (napriek tomu, že žijeme v 21. storočí a technické vymoženosti dnešnej doby poskytujú učiteľom stále nové možnosti ich využívania vo výchovno-vzdelávacom procese) robí z učiteľa dôsledné uplatňovanie rovnakých, v podstate jednoduchých a dlhý čas známych pravidiel a vhodných spôsobov správania sa učiteľa vo vzťahu k žiakom.

Prínos

V teoretickej rovine je prínosom realizovaného prieskumu, o ktorom informujeme, získanie značného množstva názorov žiakov technických stredných škôl na osobnosť učiteľa technických predmetov a vytvorenie všeobecnej charakteristiky dobrého učiteľa odborných technických predmetov. Nakoľko sme využili takú metódu na získanie údajov, ktorá popisovala konkrétne prejavy a spôsoby správania učiteľa, majú získané výsledky aj veľký praktický význam. Jednotlivé výroky a z nich spracovaná charakteristika dobrého učiteľa technických predmetov môže byť konkrétnym modelom resp. návodom pre správanie každého učiteľa, ktorému na tom, aby bo dobrým učiteľom, naozaj záleží.

Zoznam bibliografických odkazov:

- [1] ĎURICEKOVÁ, M. *Psychológia žiaka a učiteľa*. Košice: UPJŠ, 1998
- [2] CHMELÁROVÁ, Z., BUSTINOVÁ, L. Výsledky hodnotenia obsahu psychologických disciplín v doplňujúcom pedagogickom štúdiu a názory na typické charakteristiky učiteľov odborných technických predmetov. In *Materials Science and Technology* [online]. 2/2006. Dostupné na internete <http://web.mtf.stuba.sk/sk/casopis/archiv/text.php>>